

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(магістра)

з теми: **«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ЖИТТЄВОЇ
УСПІШНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps2-M23z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Бачинська Лариса Антонівна

Науковий керівник:
Логвіна Оксана Анатолівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної
та практичної психології

Рецензент:
Данчук Юлія Петрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, старший викладач кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ.....	
1.1. Аналіз психологічних концепцій життєвого успіху та його складових.....	8
1.2. Визначення та зміст соціально-психологічних стратегій досягнення життєвого успіху.....	23
1.3. Вплив переломних життєвих подій на уявлення та стратегії особистості.....	33
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ЕТАПИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	
2.1. Програма дослідження соціально-психологічних стратегій життєвої успішності у внутрішньо переміщених осіб.....	44
2.2. Соціально-психологічні особливості та складові життєвої успішності груп внутрішньо переміщених осіб і осіб, які не змінювали місце проживання.....	50
Висновки до другого розділу.....	60
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ СЕРЕД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	
3.1. Ставлення до життєвої успішності та вплив соціального оточення на	

досягнення.....	62
3.2. Вплив особистісних характеристик на досягнення життєвої успішності.....	72
3.3. Соціально-психологічні стратегії життєвої успішності: психологічний контекст у вивчених групах.....	79
Висновки до третього розділу.....	89
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Постійні соціальні, економічні, політичні зміни в Україні, що є, з одного боку причиною, а з другого – наслідком воєнного конфлікту, стають причиною для зіткнення громадян, що живуть у цих умовах, із потребою адаптуватися, підлаштовуватися під ці зміни, створювати та засвоювати нові способи дій для збереження нормальних умов власного існування та певного рівня життєвої успішності. Таке перетворення соціального контексту вимагає наукового вивчення стратегій і практик, що допомагають зберігати і підвищувати рівень життєвої успішності в умовах нестабільності (Казанжи, 2024).

Особи, що вимушено покинули свої домівки і переїхали на інші території є однією з найбільш уразливих категорій людей. Під час переселення вони стикаються з цілою низкою проблем: перегляд власного життєвого проекту у зв'язку з досвідом переселення та адаптацією до нових умов проживання, пошук житла, джерел заробітку й забезпечення родини, зміна соціального статусу, налагодження соціальних зв'язків із територіальною громадою та інтеграція в нове соціальне оточення. Частина переселенців метою свого існування бачить звичайне виживання, задоволення базових потреб та очікує на можливість повернутися додому. Інша частина їх спрямована на активне перетворення навколишньої реальності, прагне не лише відновити свій колишній статус, а й досягти життєвого успіху в нових умовах. Які стратегії застосовують останні та чим відрізняються представники вищезазначених груп у своїх практиках – це питання, відповіді на які допоможуть у створенні програм опанування дієвих та ефективних соціально-психологічних стратегій життєвої успішності (Зімовін, 2016).

Поняття «життєвий успіх» та «життєва успішність» у психології досліджувалися в межах вивчення таких напрямів: уявлень представників різних спільнот про життєвий успіх (Ю. В. Атрамошина, І. Л. Фельдман, В. Ю. Вінков, О.Є. Поліванова, Г.К. Асан, Г.Д. Жетпісбаєва, Т.Н. Іванова, В.В. Москаленко, I. Vari-Szilagy, Zs. Solymosi), складових життєвого успіху (Ю.М.

Льбіна, О.Є. Поліванова, D.P. Farrington, B. Parker, E.D. Shneidman), особистісних рис людини, що зумовлюють до життєвий успіх (Л.І. Дементій, Н.В. Лейфрід, А.І. Савенков, Ф. Хоппе, A. S. Masten, J. M. Roberts), мотивації досягнення життєвого успіху (Дж. Аткинсон, В. У. Майер, Х. Хекхаузен); здатностей, які сприяють досягненню життєвого успіху (Р. Стернберг, К. Klimkowska).

Дослідження внутрішньої міграції, у тому числі й вимушеної, здійснювалося в межах вивчення її впливу на психологічний стан людини (К. Alfadhli, J. Drury, S. Lock, C. Siriwardhana, N. Haslam, S. Erey, I. Кузнєцова, О. Міхєєва, К. В. Педько), зокрема крізь призму зміни ідентичності (О.Є. Блинова, М.М. Слюсаревський), формування й функціонування спільнот вимушених мігрантів (В.О. Васютинський, В. Arpino), посттравматичного зростання (В.О. Климчук, Л.М. Коробка), роботи з психологічними наслідками вимушеного переміщення (В.О. Лазаренко, В.В. Мяленко, К.В. Педько).

Незважаючи на широкий спектр наукових робіт, присвячених питанню життєвого успіху і життєвої успішності, не було досліджень впливу на соціально-психологічні стратегії життєвої успішності вимушеної міграції. Тому соціальна значущість і недостатність розробленості теми використання соціально-психологічних стратегій життєвої успішності загалом та різними категоріями громадян зокрема зумовили вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження – життєва успішність внутрішньо переміщених осіб.

Предмет дослідження – соціально-психологічні стратегії життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності та особливостей соціально-психологічних стратегій, які внутрішньо переміщені особи (ВПО) використовують для досягнення життєвої успішності в контексті вимушеної зміни місця проживання.

Для досягнення цієї мети ми ставимо перед собою наступні **завдання**:

1. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел визначити сучасні наукові підходи до проблеми життєвого успіху, змісту і структури соціально-

психологічних стратегій життєвої успішності та впливу внутрішньої вимушеної міграції на досягання життєвого успіху.

2. Здійснити порівняльне дослідження психологічних характеристик ВПО та осіб, які не змінювали місце проживання, пов'язаних з життєвою успішністю.

3. Дослідити уявлення про життєву успішність та її соціально-психологічні стратегії, визначити особливості їхнього використання в досліджуваних групах.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань було застосовано комплексний підхід, що включає як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. *Теоретичні методи:* аналіз наукових джерел та синтез отриманих теоретичних даних для визначення стану розробленості проблеми; порівняння і узагальнення для уточнення основних понять та виділення їхніх структурних компонентів, систематизація та інтерпретація результатів наукових досліджень – для опису процесу розгортання життєвого успіху, складання переліку соціально-психологічних стратегій життєвої успішності. *Емпіричний інструментарій* включає низку психодіагностичних методик для вивчення особистісних характеристик респондентів, структури їхньої діяльності та рівня життєвої успішності. Зокрема, такі методики: Комунікативна соціальна компетентність; особистісна конкурентоспроможність (за І. Боровинською); мотивація успіху і страх невдач (питальник А.А. Реана); діагностика маніпулятивного ставлення Банта; перцептивна оцінка типу стресостійкості; самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії та інтерв'ювання. Отримані дані обробляються з використанням методів математичної статистики для забезпечення надійності та валідності результатів.

Експериментальна база дослідження. Вибірку склали внутрішньо переміщені особи і особи, які не переїжджали внаслідок військового конфлікту, віком від 18 до 65 років. Загальна кількість респондентів склала 30 осіб ВПО та не-ВПО – 30 осіб, які відповідали віковим вимогам.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Теоретичні положення роботи та висновки з емпіричного дослідження можуть бути використаними для розробки програм інтеграції ВПО в місцеві спільноти та відновлення/досягнення ними необхідного рівня життєвої успішності з використанням ефективних соціально-психологічних стратегій. Отримані результати будуть корисними для практичних психологів, соціальних працівників, які надають ВПО психологічні та консультативні послуги.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися на IV International Scientific and Practical Conference: «Social communications in the conditions of globalization of society: challenges and prospects», September 23-25, 2024, Lyon, France; Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства», 25 серпня 2024 року, м. Кременчук; X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора Шинкарюка А.І., 29 жовтня 2024 р., м. Кам'янець-Подільський; X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців», 19 листопада 2024 р., м. Кам'янець-Подільський.

Публікації:

1. Бачинська Л.А. Соціально-психологічні стратегії життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб. *IV International Scientific and Practical Conference: «Social communications in the conditions of globalization of society: challenges and prospects»*, September 23-25, 2024, Lyon, France, 2024. Pp. 173–177.

2. Бачинська Л.А. Визначення та зміст соціально-психологічних стратегій досягнення життєвого успіху. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції*, 25 серпня 2024 р., м. Кременчук, 2024. С. 128–132.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загального висновку, списку використаних джерел з 85 найменувань, 1 додатку. Основний зміст викладено на 102 сторінках комп'ютерного набору. Повний обсяг роботи – 104 сторінок.

ВИСНОВКИ

На основі отриманих результатів було сформульовано висновки щодо соціально-психологічних стратегій життєвої успішності, які розглядаються як спосіб взаємодії з іншими людьми з метою досягнення гармонії та поєднання важливих компонентів успіху в житті, таких як реалізація життєвого проєкту, оцінка його значущості, відчуття емоційного піднесення, задоволення потреби в самореалізації та відчуття суб'єктивного благополуччя.

1. Теоретично визначено та емпірично підтверджено такі соціально-психологічні стратегії життєвої успішності: опора на підтримку близьких людей, яка полягає у встановленні стосунків, де індивід може розраховувати на допомогу та підтримку оточення; звернення до фахівців, що передбачає вирішення внутрішніх конфліктів, формування бачення майбутнього та планування життєвих цілей за допомогою професійної підтримки; наслідування дій успішних людей, яке базується на запозиченні досвіду чи мотивації осіб, які вже реалізували схожі життєві проєкти; взаємовигідна співпраця, яка полягає в пошуку партнерів зі спільними цінностями та цілями для спільного досягнення результатів; маніпулятивна поведінка, яка має на меті досягнення власних цілей шляхом використання інших людей або впливу на них з метою отримання особистої вигоди; інтеграція в спільноту, яка спрямована на пошук відповідних соціальних груп для використання їхніх ресурсів задля досягнення власних життєвих цілей. У процесі емпіричного дослідження було додано ще одну стратегію – дії всупереч оточенню та обставинам, що передбачає самостійну реалізацію життєвого проєкту без зовнішньої підтримки, використовуючи виключно власні ресурси.

2. Порівняльний аналіз даних, отриманих за допомогою стандартизованих методик, дозволив зробити кілька висновків щодо трьох досліджуваних груп: успішних ВПО, успішних не-ВПО та неуспішних ВПО. Найбільш умотивованими та здатними покладатися на власні сили виявилися саме успішні ВПО, які суттєво перевершують неуспішних ВПО за такими характеристиками, як товариськість, орієнтація на громадську думку,

організованість, емоційна стійкість, соціальна активність, рефлексивність, здатність до постановки та ієрархізації цілей, а також конкурентоспроможність.

Щодо уявлень про життєву успішність, усі групи відзначають полікомпонентність цього поняття. Однак, успішні ВПО та не-ВПО виявляють більшу конкретність у визначенні ключових сфер та рівня задоволеності ними, надаючи перевагу нематеріальним аспектам успіху й розглядаючи його як внутрішній стан. Натомість неуспішні ВПО акцентують увагу на фінансових аспектах, матеріальних благах та зовнішніх атрибутах (статусні речі, зовнішній вигляд) як показниках успішності. Особливою рисою уявлень про успіх серед успішних ВПО є їхня орієнтація на соціальний внесок.

3. Аналіз інтерв'ю дозволив виявити специфіку застосування соціально-психологічних стратегій життєвої успішності (СПСЖУ) представниками різних досліджуваних груп. Групи успішних ВПО та не-ВПО демонструють сформований та різноманітний набір СПСЖУ, які використовуються залежно від конкретної ситуації та потреб. Однією з ключових характеристик їхньої поведінки є здатність діяти всупереч оточенню та обставинам. Успішні ВПО виявляють найбільшу проактивність, активно спрямовують зусилля на створення спільнот та інтеграцію до них, а також застосовують взаємовигідну співпрацю. Крім того, саме вони мають найширший особистий досвід звернення по допомогу до фахівців.

На відміну від цього, неуспішні ВПО часто мають обмежувальні уявлення про роль інших людей у досягненні життєвого успіху, що призводить до зайняття об'єктної та вичікувальної позиції. Це, у свою чергу, не дозволяє їм отримати коригувальний досвід, змінити власні уявлення та сформувавши або застосувати адаптивні СПСЖУ. Найбільш суперечливими серед стратегій, як з огляду на їх використання, так і на уявлення про їх ефективність, виявилися дії за взірцем інших успішних людей і використання інших людей. Перша стратегія частіше зустрічається серед неуспішних ВПО і викликає неоднозначні реакції у представників інших груп. Друга стратегія пов'язана з феноменом соціальної бажаності, що ускладнює її дослідження.

Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні доміантних СПСЖУ та механізмів їх впливу на рівень життєвої успішності, а також на розробці інструментарію для їх оцінки. Особливу увагу слід приділити створенню програм психологічної допомоги, спрямованих на активацію СПСЖУ в межах системи цілеспрямованої підтримки внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абсалямова Л.М. Психологічні аспекти якості життя невротизованої особистості. *Актуальні проблеми психології*. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. 2017. Т. 10. Вип. 30. С. 5–13.
2. Аверіна К. Мотивація як педагогічний чинник розвитку соціальної активності майбутніх фахівців соціономічних професій в навчальній і позанавчальній діяльності. *Scientific papers of berdiansk state pedagogical university series pedagogical sciences*. 2020. Т. 1, № 1. С. 236–247.
3. Барінова Л. Я. Особливості психологічної компетентності особистості. *Вісник одеського національного університету. серія: психологія*. 2013. Т. 18, вип. 4 (30). С. 19–24.
4. Бекіров І. Е. Застосування гумору як копінг-стратегії в стресових ситуаціях. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах*. 2023. С. 29–38.
5. Блискун О., Завацька Н., Горобець А. Систематизація параметрів, критеріїв і рівнів соціально-психологічного забезпечення процесу реінтеграції особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 2(55). С. 31–42.
6. Бондаревич С., Суслік Л. Вплив гендерних стереотипів на формування самооцінки особистості. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. психологія*. 2022. № 3 (52). С. 27–35.
7. Боровинська І.Є. Готовність внутрішньо переміщених осіб до оволодіння соціально-психологічними стратегіями життєвої успішності. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем виховання і освіти», м. Харків, 26-27 липня 2019 року. С. 110–114.
8. Боровинська І.Є. Життєва успішність і сім'я – єдиний вимір сучасної реальності. *Сімейна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 04 квітня 2018 р., м. Київ*. С. 15–18.

9. Боровинська І.Є. Ставлення до взаємодії з фахівцями допомагаючих професій переселенців з низьким і високим рівнями життєвої успішності. *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)*: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. м. Львів, 27-28 вересня 2019 року. С. 30–34.
10. Боровинська І. Є. Соціально-психологічна природа стратегій життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб. *Проблеми політичної психології*. 2017. Вип. 5 (19). С. 62–72.
11. Боцвінок С.М. Соціально-психологічна практика та її зміст як важливий чинник у формуванні успішної особистості. *Проблеми сучасної психології*. Т. 32. Київ, 2019. С. 36–47.
12. Бочелюк В., Віхляєва Я. Особливості зв'язку проявів опановуючої поведінки з показниками психологічного благополуччя у студентському віці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 3(53)ТЗ. С. 106–116.
13. Бочелюк В., Застело А. Соціально-психологічні особливості розвитку стресостійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 1(54). С. 37–50.
14. Брецько І.І. Психологічна симптоматика емоційного вигорання особистості. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України*. Вип.12. Київ, 2011. С. 110–120.
15. Васютинський В. О. Індивідуальні і колективні стратегії адаптації мешканців міських громад до життя в період воєнного конфлікту. *Проблеми політичної психології*. 2017. Вип. 5 (19). С. 43–52.
16. Вінков В. Ю. Темпоральні виміри уявлень молоді про життєвий успіх. *Актуальні проблеми психології*. Вип. 3 (53). Київ, 2019. С. 50–56.
17. Волинчук О. В. Взаємозв'язок емпатії та суверенності психологічного простору студентів. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: психологія*. 2022. № 4. С. 87–92.
18. Гейко Є. Соціально-психологічні особливості прояву цілісності

- особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 2(55). С. 156–166.
19. Гейко Є., Завацька Н. Соціальна адаптованість дитини у структурі цілісності її особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 3(50)Т2. С. 234–242.
20. Горбачова О. Ю., Сошина Ю. М. Аналіз трансформацій у структурі ціннісно-сміслових настановлень підлітків. *Problems of modern psychology*. 2021. № 2. С. 162–168.
21. Гордієнко І. Феномен самоприйняття та його прояви: контент-аналіз творів-самозвітів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2020. Т. 12, № 9(54). С. 46–57.
22. Гошовська Д., Гошовський Я. Психологічні особливості просторово-часової депривації та стигматизації особистості. *Psychological prospects journal*. 2021. № 38. С. 17–28.
23. Гуменюк О. Є. Психологія впливу: монографія. Тернопіль, 2003. 304 с.
24. Гуменюк О. Є. Психологія я-концепції : монографія. Тернопіль, 2002. 186 с.
25. Дроздов О. Ю. Соціально-психологічні фактори агресивної поведінки сучасної молоді. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Психологічні науки*. 2002. № 17. С. 46–52.
26. Жигаренко І. Ресурси особистісно-професійної адаптації людини в сучасному соціумі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 2(52). С. 262–274.
27. Жигаренко І. Соціально-психологічні ефекти особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 3(53)Т3. С. 217–223.
28. Жигаренко І., Завацька Н. Результативно-змістовні параметри особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічної галузі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 1(54). С. 162–172.
29. Зімовін О. І. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості. *Проблеми сучасної психології*. Вип. 32. Київ, 2016. С. 138–153.

30. Зімовін О. Переживаємо особисті кризи на роботі. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 1/2 (40), лют. С. 91–94.
31. Казанжи М., Саржинський Р. Соціально-психологічні та особистісні основи успішного працевлаштування біженців та внутрішньо переміщених осіб. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 9(37). С. 19–24.
32. Каргіна Н., Рубський В. Світоглядна основа психологічного благополуччя особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2020. № 14. С. 90–96.
33. Кічук А. В. Психологічна ресурсність як основа психоемоційного здоров'я особистості. *Problems of modern psychology*. 2021. № 3. С. 92–98.
34. Кічук А. До питання про особливості емоційного складника психологічного здоров'я студентської молоді. *Psychological prospects journal*. 2019. № 34. С. 49–64.
35. Кічук А. Емоційна детермінація психологічного здоров'я студентської молоді: деякі аспекти проблеми. *Psychological prospects journal*. 2019. № 33. С. 139–151.
36. Климус Т. М., Козак М. Я., Тюріна Т. Г. Соціально-психологічна підтримка студентів-ветеранів у закладах вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. Т. 100, № 1. С. 104–114.
37. Комар Т. Соціально-психологічні умови успішної соціальної адаптації вихованців закладів інституційного догляду та виховання дітей. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 3(50)Т1. С. 189–201.
38. Коробка Л. М. Адаптація спільноти до суспільних змін унаслідок воєнного конфлікту: від переживання травми до відновлювальних зусиль та розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки, 4. Херсон, 2019. С. 176–182.
39. Коробка Л. М. Психологічні стратегії як засоби реалізації індивідуальної і колективної адаптації до наслідків воєнного конфлікту. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Вип. 41 (44). Київ, С. 46–56.
40. Коробка Л. М. Соціально-психологічний аналіз проблеми бідності як способу життя. *Проблеми політичної психології та її роль у становленні*

- громадянина Української держави. 2011. Вип. 11. С. 223–231.
41. Коробка Л. М. Спільнота в умовах воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження психологічних стратегій адаптації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017. Вип. 39 (42). С. 104–114.
42. Костюченко О. В. Визначальні соціально-психологічні фактори ефективного управління командою. *Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця*. 2018. С. 119–124.
43. Костюченко О., Дихнич Л., Крістова А. Когнітивно-стильова складова навчання менеджера соціокультурної діяльності. *Socio-Cultural management journal*. 2021. Т. 4, № 1. С. 57–82.
44. Лебедєва С. Ю., Христенко В. Є. Особливості надання психологічної допомоги мешканцям деокупованих територій Харківської області. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя*. 2023. С. 47–61.
45. Льошенко О. А., Кондратьєва В. І., Кириленко Т. С. Психологічні особливості уявлення про часову перспективу у молодих осіб із різними життєвими смислами. *Науковий вісник ужгородського національного університету. серія: психологія*. 2022. № 4. С. 7–11.
46. Максименко С. Д. Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість та шляхи їх подолання. *Herald of the national academy of educational sciences of Ukraine*. 2021. Т. 3, № 1.
47. Михайлов Р. В. Психологічні особливості схильності до спортивної діяльності (на прикладі спортсменів-дзюдоїстів). *Visnyk of zaporizhzhya national university physical education and sports*. 2021. № 3. С. 98–106.
48. Мілютіна К. Л. Психологія зміни життєвої стратегії особистості : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Київ, 2013. 36 с.
49. Олексієнко Б. Реадаптація учасників бойових дій: психологічний аспект. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2020. Т. 12, № 1.

- С. 204–218.
- 50.Осадко О. Соціально-психологічні практики розвитку життєвої компетентності особистості. *Проблеми політичної психології*. 2018. Т. 21. С. 128–138.
- 51.Панов М. С. Соціально-психологічна адаптація особистості: дослідження феномену. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 3(50)Т3. С. 255–266.
- 52.Панченко О., Антонов І. Реабілітація як складова державної політики у сфері інформаційно-психологічної безпеки. *Theory and practice of public administration*. 2020. Т. 2, № 69. С. 8–17.
- 53.Перепелиця А. В., Опанасюк О. Ю. Психологічні травми та труднощі адаптації як соціально-психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб. *Слобожанський науковий вісник. серія: психологія*. 2024. № 1. С. 148–151.
- 54.Петренко І. Особливості комунікативно-технологічного врегулювання соціальних конфліктів у різних сферах суспільної практики. *Scientific studios on social and political psychology*. 2020. № 46(49).
- 55.Побокіна Г. Оптимізація процесу життєвого вибору особистості у віці ранньої дорослості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 3(53)Т3. С. 203–209.
- 56.Поточна В. Взаємозв'язок індивідуальних особливостей особистості та проявів булінгу. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2020. № 3(53)Т2. С. 121–131.
- 57.Радул В. В. Особливості професійної соціалізації особистості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: педагогічні науки*. 2011. Т. 1. С. 66–70.
- 58.Резван О. О., Жигло О. О. Рефлексія щодо проблем соціальної комунікації між колегами в аспекті теорії поколінь. *Bulletin of alfred nobel university, series pedagogy and psychology*. 2019. Т. 2, № 18. С. 112–116.
- 59.Родченкова І. Соціально-психологічні особливості взаємозв'язку

- сми́сложиттєвих орієнтацій та самоактуалізації працівників сфери управління. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 3(56)Т2. С. 15–25.
60. Самойленко О., Лисак П. Психологічна готовність особистості як предмет наукового дослідження. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: психологічні науки*. 2020. Т. 13, № 2. С. 232–243.
61. Сахарова К. О., Липовська Н. А. Реадаптація дітей, що опинилися у складних життєвих обставинах. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. № 5. С. 54–58.
62. Скворчевська Є. Л. Бар'єри в спілкуванні як проблема соціальної адаптації підлітків вимушених переселенців за кордоном. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя*. 2023. С. 129–134.
63. Слюсаревський М. М. Суспільне життя і соціальна психологія: спроба співвіднесення траєкторій розвитку. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. № 7 (160). С. 1–5.
64. Смирнова Н. В. Соціально-психологічні основи порушення трудової поведінки в колективі. *Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії*. 2024. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-364-7-38>
65. Сулова В. Емпіричні показники соціально-психологічної адаптації іноземних студентів до освітнього середовища вищого навчального закладу. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. № 3(50)Т3. С. 301–313.
66. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2013. 250 с.
67. Титаренко Т. М. Автонарратив як особистісний спосіб життєконструювання. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2011. Вип. 26 (29). С. 260–268.

68. Титаренко Т. М. Критерії відновлення психологічного здоров'я в умовах довготривалої травматизації. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 140–150.
69. Титаренко Т. Природа вибору: шляхи самоорганізації особистості у її життєвому світі. *Психологічні перспективи*. 2001. Вип. 1. С. 67–76.
70. Титаренко Т. М. Наративні практики організації особистісного майбутнього. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2009. Вип. 22 (25). С. 11–18.
71. Титаренко Т. М. Особистісне самоконструювання: циклічно-поступальна динаміка. *Психологія і особистість*. 2013. № 1 (3). С. 85–97.
72. Титаренко Т. М. Психологія життєвої кризи. Київ: Ін-т соц. та політ. психології АПН України, 1998. 346 с.
73. Титаренко Т. М. Соціально-психологічні чинники постановки особистістю життєвих завдань. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2009. Вип. 23 (26). С. 97–105.
74. Ткалич М. Г., Дубяга Я. І. Задоволеність працею в контексті професійної самореалізації персоналу: результати емпіричного дослідження. *Problems of modern psychology*. 2021. № 2. С. 97–104.
75. Федоренко О. Соціально-психологічні механізми адаптації та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у громаду. *Humanitarium*. 2018. Т. 41, вип. 1. С. 135–143.
76. Філоненко В. Структура мотивації досягнень особистості іт-спеціаліста. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. № 13. С. 165–172.
77. Фоменко К. І. Атрибутивні особливості самотності особистості. *Психологія і особистість*. 2014. № 2 (6). С. 71–88.
78. Цирковникова І. Психологічне благополуччя в аспекті психологічної культури особистості внутрішньо переміщених осіб. *Humanitas*. 2022. № 6. С. 83–90.
79. Шаповалова О. А. Філософська рефлексія феномену соціального проектування. *Вісник національного технічного університету України*

Київський політехнічний інститут. Філософія, психологія, педагогіка. 2014. № 1 (40). С. 66–71.

80. Широких А. О. The role of self-actualization in life design of personality. *Psychology and social work.* 2019. Vol. 24, no. 1(49).
81. Широких А. О. Самопізнання як передумова ефективності життєвого проектування юнаків. *Психологія: реальність і перспективи.* 2019. № 11. С. 183–188.
82. Шукур О. Конструктивна поведінка учасників освітнього процесу в надзвичайній ситуації: проблема вибору критеріїв. *Scientific studios on social and political psychology.* 2020. № 46(49). С. 89–94.
83. I. Ye. B. Life successfulness as a phenomenon influenced by social desirability effect. *Scientific journal of kherson state university. series: psychological sciences.* 2019. No. 1. P. 199–205.
84. Pobokina H., Zavatska N. Socio-psychological components of success of personality life choice. *Теоретичні і прикладні проблеми психології.* 2021. No. 1(54). P. 139–145.
85. Vyun V. V. Modern system of medical and psychological support of interns at the stage of postgraduate education. *Inter collegas.* 2017. Vol. 4, no. 3. P. 139–141.